

Götz Eszter

BÁDOG-JERUZSÁLEM

Illés István 130 esztendő városmaktje

A jeruzsálemi Jaffai-kapu belső oldalán lehet belépni abba a csodás kertbe, amelyet egy kívülről zord erőd, a Dávid-torony vesz körül. A vastag falakban kapott helyet a Jeruzsálemi Történelmi Múzeum. Ez az egykor szerény gyűjtemény 1989 májusában a Jeruzsálem Alapítvány által világszerte gyűjtött adományokból és az angol Vivien Clare Duffield asszony nagyvonalú támogatásával elegáns és didaktikai szempontból jól felépített kiállítással nyílt meg újra. A kert közepén a Heródes palotájába leinduló régi pincelépcsők is egy új felfedezéshez vezetnek. 1984-ben Genfben talált rá egy Moti Jáir nevű, magyar származású jeruzsálemi diák arra a múlt század derekán készült városmaktre, amelyet 1864–65 között alkotott bizonyos Illés István. Illés, a pozsonyi magyar könyvkötő 1864-ben érkezett Jeruzsálembe. Kis idő múltán, amíg a ferences nyomdában

dolgozott, egyre erősebben érdekelte a Szent Város történetének komoly kutatása – mint annyi más európaít. Illés fő műve egy pontos és részlethű városmodell, amelyet cinkből készített, 1:500-as méretben. A modell topográfiaja az Ordonance Survey of Jerusalem-et veszi alapul, amelyet Charles W. Wilson ezredes rajzolt 1861–65 között. Az épületek építészeti részletei ügyében Conrad Schick svájci építész adott tanácsokat, aki már 1846-tól Jeruzsálembe élt. Illés modelljét először az 1873-as bécsi világkiállítás török pavilonjában állították ki. Ebben az időben a nemzetek még nem építettek önálló pavilonokat. Az egész rendezvény szimbólumává vált Rotunde épületében közösen állították fel kiállításait. Ez az épület a maga 84 méter magas és 108 méter átmérőjű, gigantikus építészeti formájával évtizedekig túlszárnyalhatatlan volt. (1937-ben égett le.)

1873. május 1-jén, a práterbeli megnyitónappelen nemcsak Ferenc József és Erzsébet volt jelen, de a német

császárpár is. Feltehetően látták Illés művét. Tény azonban, hogy mindkét állam uralkodója elment Jeruzsálembe – II. Vilmos és Augusztia Viktória csak 1898 őszén, a német templom beszentelésére érkezett, Ferenc József azonban már a kiállítás előtt, 1869-ben eljutott a Szent Városba. 800 lovassal táborozott le a kapuk előtt, a hivatalos naplófeljegyzések szerint tábornagy ruhájára felütötte a Szent István-rendet is. Ebben fogadta a város első küldöttségét, a jeruzsálemi magyar zsidókat, akik a magyar nemzeti lobogóra ezt hímezték: „Éljen a császár és az apostoli magyar király, Ferenc József! Éljen a nemzet! A magyar, a morva és a cseh izraelita község!” 1881-ben lépett a Szentföldre Rudolf trónörökös, őt a genovai születésű patriarcha olaszul fogadta, amire Rudolf franciául válaszolt. Amikor II. Vilmos ott járt, 15 főnyi olasz merénylőcsoportot tartóztattak le, és feltehetően a merénylet megelőzésére tett biztonsági intézkedésnek számított az is, hogy a Jaffai-kapu felett kibontották a falat. Azt a magyarázatot adták, hogy őfelsége csak így lovagolhat be a

városba, mert a kapun át lóháton csak győztes haladhatna át. A nyílás máig megmaradt, leszámítva, hogy a jordániaiak 1947–67 között befalazták.

Az is bizonyos, hogy például számos pozsonyi látható városa szülöttének munkáját Bécsben, mert nekik a két város közelsége miatt nem volt muszáj az akkor megnyílt nagy bécsi szállodák – az „Austria”, a „de France”, a „Regina”, az „Imperial” és a „Metropol” – méregdrága árait kifizetniük. Ahogyan sok zsidó is pontos képet alkothatott így Jeruzsálemről akkor, amikor a lapok még nem közöltek fotókat. Ma éppen a pozsonyi eredetű Hátám Szófér dinasztia zsinagógájának híveit tartják a legvallásosabb zsidóknak.

A kiállítás 1873. novemberi zárása után különböző európai városokban volt látható Illés remeke. Végül 1878-ban Genfben került, ahol a város polgárai megvásárolták, és 40 évig a Reformáció Termében volt kiállítva. 1920-ban raktárba tették, és csak 1985-ben érkezett újra Jeruzsálembe.

Schein Gábor

DÁVID TORNYA*

Az Európa Könyvkiadó gondozásában rövidesen egy antológia lát napvilágot, amely az utóbbi száz év héber nyelvű költőinek műveiből közöl válogatást. A jól szerkesztett kötet inkább a történeti áttekintést szolgálja: Bialiktól Odéd Peleddig több mint nyolcvan szerző mutatkozik be két-három versével, túlnyomórészt igen színvonalas fordításban. Így ez a gyűjtemény talán kevésbé alkalmas arra, hogy általa néhány különösen jelentős személyiségre fölfigyeljünk, ám bizonyos irodalmi folyamatok annál inkább kirajzolódnak.

A legfontosabb kérdés az, milyen viszonyban áll a mai ivrit nyelvű irodalom a több ezer éves hagyománnyal. Föltételezhető-e a folytonosság, vagy el kell fogadnunk, hogy a 18. század végén valami alapvetően új kezdődött, ami a biblikus és a talמיד előzményekből már nem vezethető le, ahol az írott szónak nincs többé szakrális jelentősége? (A héber költészet provence-i és arab hatásra már a középkorban kétféle szakadt: vallásos és profán tematikára.) Ezt a kételyt fejezi ki *Ǿlág* is a 19. század elején, amikor *Kiért fáradok?* című versében arról beszél, hogy már alig találni a héberben járatos olvasókat, s akik írnak, azok is többnyire az európai nyelveket, illetve a jiddist választják.

A múlt század hetvenes éveiben született Oroszországban a héber irodalom két megújítója: a már korábban említett Bialik és Csernihovszki. Bennük azonnal megjelenik a modern héber költő két alaptípusa. Az előbbi tragikus, komor hangjával az ősök rítusban gyökerező, biztonságot adó hagyományának elvesztét éneklí („Végy engem szárnyaid alá,/Légy húgom és anyám,/Kivert imáim fészke légy/És nyugtató tanyám.”), míg Csernihovszki inkább ragaszkodik az európai kultúrához, s a maga zsidóságát is csak abban tartja értelmezhetőnek. *Apolló szobra előtt* című versében például így szólítja meg a görög istent:

„Tünődve nézel rám! Mert távolabb jutottam én mindenkinél tetőled az úton, melyen tévelyeg az ember, s elsől térek íme vissza hozzád, mert utálom már az örök halódást, és összetörtem lelkem láncait, a lelkemét, mely él és földet áhít.

Aggott e nép, – s istene véle vénhedt!”

(Kardos László fordítása)

Később Bialik és Csernihovszki is áttelepült Palesztinába, de kettőjük közül csupán az utóbbi tudott valóban akklimatizálódni. Bialik költői világát bevándorlása után is a gálutban szerzett tapasztalatok és bizonyos szempontból a honvágy határozta meg. További elszigetelődéséhez az is hozzájárult, hogy az 1926-ban alapított *Ktuvim* című irodalmi folyóirat köré csoportosuló fiatalok (*Álterman, Leá Goldberg, Horovic, Zúszman*) nem az askenázi, hanem a véghangsúlyos szefárd dialektust teszik az írott nyelv normájává.

A század eleji ivrit nyelvű költészet – személyes kapcsolatok is ápolva – lényegében párhuzamosan halad az Európában kifejlődő számtalan irányzat térnyerésével és hullámszállásával. A szimbolista és az expresszionista költészetfelfogás itt is éreztette hatását, ami azonban Palesztinában erőteljes nyelvetemléssel is párosult. E nemzedék képviselői még nem érzik ott-hon magukat a Szentföldön, szellemi hazájuk a kényszerűen hátrahagyott kontinens. Idézzük itt Dávid Simóni *Idegen* című versének néhány sorát, amelynek már-már allegóriává nőtt növénymotívuma pontos képet nyújt erről az életérzésről: